

kirjoittajat viittaavat, on historiallisen tulkintojen negatiivisuus kansallisesta identiteetistä. Suomalaisuus on ollut jotain stigmatisoitua, väittää Apo. Identiteetti on ambivalentisti sekä häpeän että ylpeyden kohde.

Syyksi suomalaisuuden ristiriitaiseen syvärakenteeseen artikkeleissa tulkitaan kansan ja eliitin välisen suhteen jännitteisyys, jota ei ole haluttu myöntää siinä laajuudessa kuin sitä historiallisena on esiintynyt. Vahvat ja determinoivat tekijät – kieli, kulttuurin nuoruus ja rotu – ovat tekijöitä, joilla erontekoa omakuvassa on syvennetty suhteessa eurooppalaisiin kulttuurikansoihin.

Mirja Liikkanen, Pertti Alasuutari ja Risto Alapuro keskittyvät sivistyneistön nykytilaan. Keskeistä artikkeleille on kysymys selkeän eron häviämisestä asiantuntijoiden ja maallikoiden välillä, toisaalta kulttuurin puolella taitelijoiden ja yleisön väliltä. Kun selkeät rajat häviävät ja esimerkiksi älymystöpuheesta tulee yksi puhetapa tai argumentoinnin positio muiden joukossa, on vaikea perustella miksi yksi tulkinta olisi parempi kuin toinen. Modernin jälkeisessä tilanteessa sekä yhteiskunnalliset tulkinnat että taideteokset kilpailevat markkinoilla, joista yleisö, ts. kuluttajat, valitsevat kulloiseenkin tilanteeseen itselleen sopivan. Puhetapojen demokratisoituessa myös massayhteiskuntateorioista on luovuttava. Tämä aiheuttaa haikeutta, eikä vähiten sivistyneistön keskuudessa.

Tuula Gordonin ja Elina Lahelman artikkeli ottaa kritiikin kohteeksi koulun ideologisten luokitelukäytäntöjen luomisen. Maantieteelliset esitykset maista ja kulttuureista samoin kuin sukupuolesta ovat representaation politiikkaa, joilla toinen rakennetaan. "Missä on valta representoida, siellä on myös representaation politiikkaa", kirjoittaa myös Anssi Paasi. Seppo Knuutilan artikkelissa korostuu tilaan liittyvien kertomusten nykyisyyttä ohjaava vaikutus. Suomalaisuus on myös kertomusta Suomi-nimisestä paikasta, jota aatteellisesti ja etymologisesti on rakennettu "parhaan mahdollisen maan" perspektiivistä.

Vaikka suomalaisuuspuheen

historia on ollut eliitin (negatiivisen) määrittelyvallan historiaa, ovat suomalaiset sitoutuneet suomalaisuuteensa yli alueellisten erojen. Suomalaisten valtiokansalaisuus kulttuurikansalaisuuden kustannuksella ei herätä voimakaita tunteita, Ahvenanmaata lukuunottamatta, todetaan Petri Ruuskan artikkelissa. Hegeliläinen valtiokansalaisuus on yhä herderiläistä varianttia, kulttuurikansalaisuutta suosivampaa. Hieman epäselväksi jää kuitenkin, kuinka Hegelin ja Herderin perintöä oleva käsitedikotomia toimii kypsässä demokratiassa, jonka valtaväestön (saamelaisia ja romaneja lukuunottamatta) ei ole juurikaan tarvinnut taistella kulttuurinsa säilyttämisen puolesta viimeisen kahdeksankymmenen vuoden aikana.

Kirjoittajille on yhteistä meneisyyden ja historian nykyhetkeä ohjaavan vaikutuksen korostaminen. Kokoelma asettuu osaksi kriittistä ja historiatietoista itsereflektion traditiota. Kansakuntaa ja kansallista identiteettiä ei käsitellä teoksessa ontologisenä kategoriana. Konstruktivistisen lähestymistavan edellyttämällä tavalla kansallisen identiteetin synty ja rakentuminen nykypäivään on osa diskursiivista evoluutiota.

Asiantuntijan rooli nyky-yhteiskunnassa on toimittajien mielestä analyttisten tulkintavälineiden sorvaaminen ja tulkintojen ehdottaminen, enemmän kuin sen kertominen mitä suomalaisuus on tai millainen sen pitäisi olla. Sen, millainen sosiaalinen konstruktio suomalaisuus tänään on, kokoelman tekstit jättävät auki. Relativismin julistuksesta huolimatta tai ehkä sen vuoksi lukija kysyykin itseltään, mikä siis on näiden tulkintojen validiteetti? Jos kaikki tulkinnat suomalaisuuden synnystä ovat suhteellisen hyviä, määräävätkö markkinat parhaan tulkinnan?

Kokoelma jää ansaitusti elämään akateemisessa sitaattikoneistossa ja sisältää helmiä, joita lukee useaan otteeseen. Kokonaisuutena Elävän Euroopassa pystyy kiertämään rakenneselitysten yksioikoisuuden, mutta joutuu joskus ongelmiin lähtökohtiensa kanssa. Suomipuheen analyysi sisältää itsereflektion heisenbergiläisen variantin – analyysia ja sen

objektia on vaikea erottaa toisistaan. Niinpä prosessista ja siinä käytettävistä työkaluista tulee itessään analyysin tulos. Ongelmaa lisää se, että kokoelman sangeen nimekäs kirjoittajajoukko ei vapaudu määrittelyvallan käytöstä suhteellistamalla omaa kulttuurista pääomaansa. Maata, jossa Suomea enemmän kunnioitettaisiin akateemista pääomaa on vaikea löytää. Ostaisitko siis näiltä kirjoittajilta kansallisen puhevaruuden?

INKA MORING

Oppihistorian lyhyt ja pitkä kurssi

Terhi Rantanen:
"MAAILMAN IHMEELLISIN ASIA"
Johdatus viestinnän oppihistoriaan.

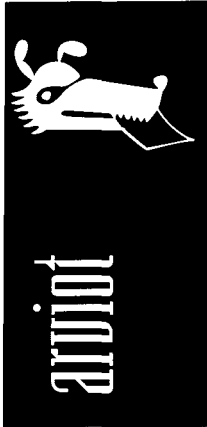
Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 1997. 152 s.

Veikko Pietilä:
JOUKKOVIESTINTÄTUTKIMUKSEN VALTATEILLÄ
Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä.

Tampere: Vastapaino, 1997. 409s.

Nämä kaksi oppikirjaa panevat paikalleen viestinnän, erityisesti joukkoviestinnän tutkimuksen historian tavalla, joka on kunniaksi alan suomalaiselle tutkimukselle ja julkaisutoiminnalle. Harvan muun maan opiskelijoilla ja tutkijoilla on käytettävissään juuri heille kirjoitettuja yleismaailmallisia oppihistorioita. Nämä ovat myös laadukkaita oppihistorioita ja ne täydentävät sopivasti toisiaan: Rantanen tyypillisesti alemmissa aineopinnoissa, Pietilä taas syvennettävissä opinnoissa.

Arvioni on siis varsin myönteinen. Eikä kyseessä ole ensivaikutelma: teosten ilmestymisestä on jo pari vuotta, minä aikana niitä on ehtinyt sulatella ja myös kuulostella tenttijöille kertyneitä kokemuksia. Tänä aikana olen sitäpaitsi kuulostellut englantilaisien ja yhdysvaltalaisien kustantajien kantoja tällaisten teosten kääntä-

misestä englannin kielelle, mikä on osoittautunut yllättävän nihkeäksi – kysyntää oppihistorioille kun ei muka liiemmin löydy, edes Euroopasta ja Pohjoismaista.

Minusta oppihistoria on tosi tärkeää, peruskurssivaiheesta jatko-opintoihin. Tein sen selväksi jo 1975 ilmestyneessä Tiedotusoppikirjassani ja sitä ennen gradunohjauksessa, jonka tuloksena syntyivät mm. Hannu Himasen tutkielma alan suomalaisen oppitulojen historiasta ja Marjatta Kaukosen tutkielma saksalaisen sanomalehtitieteen klassikoista. Voinkin nyt neljännesvuosisata myöhemmin hymistellä, että perintö elää ja voi hyvin Suomessa – olkoon muu maailma miten heikoilla hyvänsä. Keskeisistä muista toimijoista tällä kotimaisella kentällä on tietysti mainittava Tarmo Malmberg. Uusimpana näyttönä taas on Marko Ampujan Helsingin yliopistossa hyväksytyt gradu Theodor Adornosta (sama Ampuja esiintyy Rantasen kirjan avustavana tekijänä).

Nyt puheena olevat kirjat ovat syntyneet opetustyön yhteydessä: Rantasen Helsingin yliopistossa 1994-97 pitämien luentojen ja Pietilän Tampereen yliopistossa 1980-luvun alusta lähtien pitämien luentojen pohjalta. Rantanen kertoo esipuheessa saaneensa vauhditusta hankkeelle myös ulkomailla vietetyistä kausista, erityisesti kirjastokokoelmista Illinoisin yliopistossa (Urbana-Champaign, USA) ja Westminsterin yliopistossa (Lontoo, Englanti). Pietilä puolestaan on tehnyt työnsä tukemalla Pirkanmaan kamaralla, missä kehkeytyi jo 1982 opetusmonisteena ilmestynyt esiversio nyt arvioitavasta kirjasta (Tiedotustutkimus: teitä ja tienviittoja). Pietilä on julkaissut vuosien varrella aiheesta laajalti, ei vähiten sillä vauhdituksella, jota hän sai hoitaessaan yhteiskuntatieteen metodologian professuuria (mm. kirja Miten tiede kehittyi?).

Pietilältä on peräisin myös 1977 ilmestynyt laitossarjan moniste *On the Scientific Status and Position of Communication Research* – marxsahtava tutkielma tiedotustutkimuksesta, sen olemuksesta ja paikasta tieteidenvälikentässä. Siitä tuli kuumaa kamaa myös USA:ssa. Hanno Hardtin ve-

tämien lowan yliopiston tohtoriopiskelijoiden piirissä se täytti markkinaraon kohoten kulttitekstiä, joka osaltaan vauhditti *Journal of Communication Inquiry* -aikakauslehden syntyä. (Sinänsä pitkäntä tarina sarjassamme Miten tiede kehittyi. Myös muita vastavia suomalaisen tiedotustutkimuksen vientitapauksia löytyy, joten siitä vaan graduntekijät asiaille!)

Mutta takaisin kirjoihin: Rantanen käy läpi saksalaisen sanomalehtitieteen (Hanno Hardtin lyömätömän *Social Theories of the Press* -teoksen varassa), Chicagon koulukunnan (johon luettava John Dewey sanoi: "viestintä on maailman ihmeellisin asia") sekä muun amerikkalaisen perinteen Walter Lippmannista Harold Lasswelliin, Paul Lazarfeldiin, Wilbur Schammiin ja moniin muihin. Frankfurtin koulukunta ja sen kriittinen perintö on käsitelty omassa luvussaan (kirjoitettu yhdessä Ampujan kanssa). Oman lukunsa ovat saaneet myös kanadalaiset viestintäteknologiateoreetikot Harold Innis ja Marshall McLuhan sekä näiden ranskalaisvastine Regis Debray, jotka useasti ovat jääneet oppihistorioissa turhan vähälle huomiolle (näin myös omassa Tiedotusopissani). Oma 'must' -lukunsa on omistettu brittiläiselle kulttuurintutkimukselle Raymond Williamsista Stuart Halliin ja James Careyyn tapaisiin ulkomaaneläviin. Kirjan loppulukuna on katsaus suomalaisen viestinnän tutkimuksen vaiheisiin (Tiedotustutkimus-lehdessä 1996 julkaistun artikkelin pohjalta).

Kaikkea tätä voi luonnehtia alan oppihistorian lyhyeksi oppimääräksi. Sitä voi arvostella valikoivaksi, pinnalliseksi, ja sen horisontin alan suomalaisen kehityksen voi asettaa kyseenalaiseksi, ainakin siinä missä puhutaan "itäeurooppalaisvaikutteisen marxismi-leninisin allostaa". Kirjasta on myös helppo osoittaa aukkoja, kuten puhe- ja organisaatioviestinnän laiminlyönnin. Mutta samaa voi sanoa jo alan ensimmäisestä oppihistoriaryityksestä omassa Tiedotusopissani. Olenkin valmis suosittamaan Rantasen kirjaa siihen tarkoitukseen, mitä sen alaotsikko lupaa. Sipulin

kuoriminen on luontevaa aloittaa tästä puoleltoista sadan sivun mittaisesta opuksesta.

Pietilän neljän sadan sivun mittainen opus vie syvälle sipulin sisäosiin. Siinä käsitellään aihetta peräti 20 lukuun jaettuna – oppihistorian käsitteestä postmodernismiin. Kirjan perusjakona on periodisointi 1800-luvun loppuun ulottuneeseen esivaiheeseen ja sitä seuranneisiin kolmeen päävaiheeseen: vuosisatamme alusta 1930-luvulle, 1930-luvun lopulta 1960-luvun lopulle ja 1960-luvun lopulta 1980-luvun lopulle.

Esiin nousevat niin vanha saksalainen *Zeitungswissenschaft* kuin angloamerikkalaisen oppihistorian valttie "mass communication research" eli MCR-perinne ja sen vastareaktioksi syntynyt Pietilän "uusvasemmistolaisiksi" kutsuttu suuntaus sekä viimeksi "kulttuurilistinen" versio. Frankfurtin koulukunta perilliseen saa tietysti ansaitsemansa huomion ja oma lukunsa omistetaan myös feministiselle suuntaukselle. Toisaalta esimerkiksi normatiiviset lehdistöteoriat ja koko suomalainen tutkimusperinne on jätetty tämän oppimäärän ulkopuolelle, joten sipuliin jää vielä kuorittavaa.

Tämän kirjan luettuaan opiskelija, tutkija ja viestinnän ammattilainenkin kykenee asemoimaan sekä alan muut (ulkomaalaiset) kirjat että monet viestinnän ilmiöt varsin selkeällä tavalla. Vaikka kyseessä on pitkä oppimäärä, ei teksti ole ylettömän vaikeaselkoista, vaan sekä tarkkaa että selväsanaisista – sanoisinko rautalangasta väänätään syvällistä. Toki tästäkin kirjasta voi kaivella arvosteltavaa, mutta kokonaisuus on vakuuttava.

Pietilän teosta on pidettävä merkittävänä synteesisinä myös alan oppihistorioiden kansainvälinen kirjo huomioon ottaen. Jos teos olisi julkaistu englanniksi, sillä olisi eturivin paikka alamme meta-teoreettisessa aiossa. Mutta kun se on toistaiseksi olemassa 'vain' suomen kielellä, voimme olla ylpeitä edes omissa piirissämme ja sallia itsellemme hienoisen ylemmydentunteen. Ja siitä voi ottaa osansa myös Rantasen & Ampujan osasto.

KAARLE NORDENSTRENG